

УДК 371.132:376.1(081)

ОСОБИСТІТЬ ВИХОВАТЕЛЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ШКОЛИ-ІНТЕРНАТУ

Микола СУПРУН, Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, м. Київ

Аналізується проблема формування особистості вихователя сучасної спеціальної школи-інтернату для різних категорій учнів з особливими потребами. Висловлюється авторське бачення сутності особистості сучасного педагога-вихователя спеціального закладу освіти.

Ключові слова: особистість, педагог, дефектолог, учитель, вихователь.

Николай СУПРУН, Институт специальной педагогики НАПН Украины, г. Киев
ЛИЧНОСТЬ ВОСПИТАТЕЛЯ СПЕЦИАЛЬНОЙ ШКОЛЫ-ИНТЕРНАТА

Анализируется проблема формирования личности воспитателя современной специальной школы-интерната для разных категорий учащихся с особыми потребностями. Высказывается авторское видение сущности личности современного педагога-воспитателя специального учебного заведения.

Ключевые слова: личность, педагог, дефектолог, учитель, воспитатель.

Mykola SUPRUN, Institute of Special Pedagogy NAPS of Ukraine, Kyiv
THE PERSONALITY OF A TUTOR IN SPECIAL SCHOOL

The problem of formation of tutor's personality of modern special school for various categories of students with special needs is analyzed. The author's vision of the essence of the modern tutor of special school is expressed.

Keywords: personality, educator, teacher, tutor.

Як сьогодні пам'ятаю той день, коли мені, вчорашньому студенту-дефектологу, директор допоміжної школи-інтернату сказав: «Ну що ж, у вас є прекрасна перспектива років через п'ять-шість стати вчителем. А поки що, як це не прикро, і чи бажаєте ви цього, чи не бажаєте, а вам доведеться попрацювати вихователем. Забудьте факультетські теорії, а пам'ятайте одне – учительську посаду треба заслужити через вихователську роботу ...».

Залишу без коментарів ці настанови «вчителя вчителів», скажу лише одне, що вже через багато років, коли ми зі знанням ученим-дефектологом В. Кобильченком обговорювали проблему формування особистості вихователя школи-інтернату, то Вадим Володимирович, назвав його «педагогом другого сорту». Згодом він написав ґрунтовну статтю із однойменною назвою (Радянська освіта, 1990, № 46), котра широко обговорювалася в педагогічних колах колишнього СРСР.

Спеціальні школи здійснюють виховання та освіту аномальних дітей, підготовку їх до життя в соціумі. Високо оцінюючи здійснення цієї високої соціальної місії, як це не прикро, потрібно визнати, що результати роботи частини спеціальних шкіл, не відповідають запитам сьогодення. Значна кількість випускників має досить низький рівень загальної вихованості, обмежені знання, слабкі практичні уміння, недостатню підготовленість до самостійного дорослого життя, до виробничої праці в трудовому колективі.

© Супрун М., 2013

Досвід кращих колективів спеціальних навчальних закладів свідчить про те, що успішне розв'язання завдань школи безпосередньо залежить від науково виваженої організації навчально-виховного процесу, від творчої насаги кожного педагога. Високий рівень фахової майстерності, досконале володіння методикою викладання навчальної дисципліни, володіння широким спектром прийомів організації корекційно-виховного процесу становлять невід'ємну частину професійного портрета дефектолога. І, звичайно, крім цих професійних рис, кожному із нас, педагогів, повинна бути притаманна щира любов до дітей. Як влучно підмітив це В. Сухомлинський – «... не бійтеся бути ласкавими». Для школи-інтернату, а тим більше для дітей-сиріт, Доброта і Ласка – це не «сюсюкання» і не всепрощення, це – Людність! Володар педагогічного диплому тільки тоді стає Вихователем, коли він бачить у людині позитивного у десять, чи навіть у сто разів більше, ніж вад і недоліків.

В. Сухомлинський наголошував, що без глибокого знання душі дитини, особливостей мислення і сприймання оточуючого світу неможливе навчання й виховання, немає педагогічної культури. Тільки тому педагогу, який розуміє дитячу душу, учні відкриють себе. Він завжди підкреслював своїм колегам, що якщо ви хочете бути авторитетом для своїх вихованців, то ви нічого не повинні робити в присутності дитини такого, в чому б ви не хотіли, щоб вона копіювала вас. Вершину педагогічної мудрості педагога В. Сухомлинський

вбачав насамперед у тому, щоб дитина розуміла вчителя з півслова, щоб сприймала всі відтінки його голосу. Крім того Василь Олександрович зауважував, що вихователь повинен бути добрим, а не «добреньким». Цього правила він дотримувався все життя і радив робити це колегам.

Крім справжньої любові до дітей, учений високо цінував у вчителі скромність, винахідливість, життєрадісність, чуйність і сердечну турботу про людину. Геніальний наш попередник у своїх працях фактично окреслив модель творчої особистості педагога, що і сьогодні має бути орієнтиром для молодшої людини, яка обирає педагогічну стежку.

І чи не повинні слугувати девізом для кожного сучасного педагога слова Ж.-Ж. Руссо: «... любіть дитинство, будьте уважніші до ігор і забав, до його масового інстинкту. Хто з нас не шкодував про той час, коли усмішка не сходить із вуст, коли душа тішиться світом. Дайте дитинству дозріти». Справді, природа бажає, щоб діти залишалися дітьми, доки не стануть дорослими. Якщо силоміць порушувати споконвічний усталений порядок, то ми втратимо спадковість поколінь. У дитинства свої, властиві йому способи бачити, думати і відчувати навколишній світ. Немає нічого безглуздішого, як замінити їх на угоду нашим дорослим бажанням. І як можна не погодитись із думкою Ж.-Ж. Руссо про те, що «... вам ніколи не вдасться виплекати мудреців, якщо будете вбивати в дітях пустунів».

Відчути в собі вічний поклик дитинства – ось чи не найвище покликання і справжній талант педагога. Жити інтересами дітей і водночас підноситись над ними досвідом і знаннями.

Чи не найнагальнішим питанням для спеціальних шкіл-інтернатів є проблема адаптації випускників до суспільства дорослих. Незважаючи на всі економічні і соціальні негаразди кожен педагог повинен пам'ятати, що входження дитини в утаємничений світ дорослого життя значною мірою буде залежати і від нього. Так, Г. Песталоцці щодо цього зазначав: – «... година народження дитини є першою годиною її навчання». Жити в суспільстві – це значить сприймати його радощі і болі. Не потрібно оберігати дитину від незгод і труднощів, від невеселих сторін людського життя. Нехай діти знають, що в житті людини усяк буває.

Особливого загострення в новітній історії нашої держави набули питання соціалізації випускників спеціальних шкіл-інтернатів для дітей-сиріт. Скільки трагедій трапляється по закінченню школи, коли ми вихованця з теплої оранжереї, якими власне є ці заклади освіти, кидаємо у стрімкий вир життя, як у холодну воду. Як же тут не бути різним рецидивам! Розумію, наскільки це складне соціально-економічне питання і воно потребує всебічного осмислення. Лише один нюанс означеної проблеми. Так, у нас на різних рівнях говорять про те, що сотні сільських шкіл закриті, чи напівпусті. Водночас ми тримаємо без продуманої зайнятості сотні дітей-сиріт у міських школах-інтернатах, забуваючи при цьому, що в сільській школі вони навчилися б не тільки працювати, а й отримали б змістовне трудове, а точніше – загальнолюдське виховання і мали б реальну професію хлібороба. Нині ж ці діти здобувають різноманітні

робітничі професії, що не користуються попитом у сучасних умовах ринку праці, на застарілому обладнанні, а це, як говорять, нічого не дає ні розуму, ні серцю. Ближче до природи мають бути такі діти, бо природа – найкращий лікар!

Особливого значення необхідно надавати налагодженню стосунків з батьками та опікунами своїх вихованців. Це сумні парадоксальні реалії нашої дійсності: в учнів школи-інтернату для сиріт є батьки! Як не прикро визнавати, але сьогодні сирітські інтернати при живих батьках – одна із ознак морального занепаду суспільства. Отже, якими сумними реаліями не були б сім'ї учнів як у сирітських, так і в звичайних спеціальних школах-інтернатах, незважаючи ні на що, дефектологам необхідно проводити регулярну і копійку корекційну роботу із батьками. Хоча, безумовно, неможливо примусити батька чи матір піклуватись про дитину, а тим більше її полюбити.

На наше переконання, основною характеристикою ставлення вихователя до вихованця має бути гуманність, котра на думку М. Боришевського охоплює такі аспекти як «... загальна позитивна внутрішня установка вчителя на сприймання дитини, прагнення розуміти її потреби, інтереси, постійне сприяння розвитку як того що, становить основу її загальнолюдської сутності, так і того, що визначає її своєрідність, неповторність, тобто того, завдяки чому дитина стає індивідуальністю» [2, 3]. Звичайно, при цьому варто пам'ятати, що повага до дитини аж ніяк не обмежується одним лише шанобливим ставленням до неї, котра переважно проявляється у зовнішніх формах поведінки дефектолога. Недопустимість роздратованості, вибуховості, спокійний тон вимог, доброзичливі інтонації у спілкуванні, висока мовленнєва культура педагога у взаєминах із вихованцем – хоч і конче потрібні, проте не визначальні характеристики його гуманного ставлення до своїх вихованців. Педагог не має морального права вимагати від вихованців того, чим не володіє сам. Тільки істинно інтелігентна, вільна людина, якою якраз і має бути вихователь спеціальної школи-інтернату, здатна виховувати волю і мораль дітей.

Педагог, який поважає себе, повинен завжди пам'ятати, що школа – це лабораторія вічних пошуків, як той ідеал, який дає імпульс людській думці, стимулює її і веде шляхом досягнень, якому немає кінця у вічному розвитку. Кожен із нас, педагогів і психологів, повинен бути за своєю природою експериментатором, і ми не можемо і не повинні розуміти тих своїх колег, які бідкаються, що, мовляв, наступив повний крах у вихованні, що нібито тепер немає ідеалу до якого варто прагнути. Ні, – це не так! Справді, багато що із минулого не витримало випробування часом, але є і вічні істини, як дуже чітко зазначив академік О. Киричук: «Виховання – це формування соціально-активної особистості, яка в житті керується загальнолюдськими цінностями» [3, 3]. До яких передусім відносять: Життя, Свободу, Гідність, Справедливість.

Окрім того ми завжди повинні пам'ятати, що подальше вдосконалення всіх систем виховання не мислимо без формування внутрішньої свободи

людини, а саме без гуманізації всього життя кожного колективу, що передбачає не тільки розвиток інтелекту, а і здійснює істотний вплив на формування гуманного ставлення до інших людей, суспільства, держави, природи. Адже саме в наші дні, як це не прикро, а саме таких понять як Честь, Совість, Терпимість усім нам не вистачає!

Звертаючись до творчого доробку В. Сухомлинського завжди дивуєшся його вмінню лаконічно і напрочуд чітко підмічати саму суть того чи іншого педагогічного явища. Це ж саме Василь Сухомлинський назвав виховання людинознавством. На його думку «... без знання дитини – її розумового розвитку, мислення, інтересів, захоплень, здібностей, нахилів – немає виховання» [5, 343].

Для педагога і психолога ці слова є завжди актуальними, оскільки, психолог чи педагог який не знає духовного світу людини, її інтелектуальних і психологічних можливостей – не просто педагогічний пасив, а небезпечний руйнівник, який своїми непродуманими діями (чи бездіяльністю) може звести нанівець працю цілого колективу.

Не випадково Януш Корчак наголошував, що педагог повинен піднятися до духовного світу дитини, а не опуститися до нього. Ми наводимо для прикладу ці слова великого польського гуманіста, оскільки часом серед соціальних педагогів, а то й серед студентів, простежується така тривожна тенденція: мовляв, навіщо мені тягнутися до чогось нового і передового, я ж працюю тільки із «соціальним дном», а для нього моїх знань вистачить».

Ні, на щастя, це не так, бо виражено оцінюючи учнівський контингент спеціальних шкіл-інтернатів різного типу, корекційні педагоги і психологи передусім повинні відзначити його різноманітність. Реакція наших вихованців на навколишній світ буде багато в чому подібна на реакцію всіх інших людей. А саме, – хоч і буде своєрідною, але і по-своєму точною.

Особливо доречним тут буде згадати, що виховання – це не усунення недоліків, а зміцнення

всього позитивного. Тому вся педагогічна робота повинна бути спрямована на стимуляцію у вихованця енергії його думки, оптимістичної впевненості в своїх силах, почуття власної гідності.

Педагогіка розглядає виховання як двосторонній процес діяльності педагога і вихованця. Вихованець – активний творчий учасник всієї діяльності, спрямованої на її духовний і фізичний розвиток. В. Сухомлинський неодноразово говорив про необхідність вчити людину самовихованню, що найбільш повно буде сприяти саморозвитку особистості.

В основі виховання, як і кожного іншого соціального явища лежать певні закономірності. Наші вищенаведені роздуми з цієї проблеми свідчать про значну методологічну складність проблеми вивчення, розвитку закономірностей виховного процесу.

Аналізуючи творчий доробок провідних фахівців у галузі виховання (Ю. Бабанський, І. Бех, В. Галузинський, М. Євтух, О. Киричук, В. Синьова та ін.) потрібно зазначити, що сучасна педагогічна наука містить ґрунтовні оригінальні підходи до вивчення проблеми виявлення закономірностей у вихованні людини [1; 3; 4; 6 та ін.].

Саме поняття «загальні закономірності» охоплює наявність зв'язку між найбільш важливими компонентами певного виховного процесу (мета і завдання, зміст, організація діяльності вихованця, результат виховання). Поняття «часткова закономірність» визначає зв'язок між окремими компонентами системи.

Виховний процес є домінуючою частиною всього педагогічного процесу, тому він підпорядковується загальними педагогічними закономірностям, що базуються на ще більш всеохоплюючих філософських закономірностях – розвитку та формуванні. Врахування означених методологічних орієнтирів буде сприяти більшій виваженості в процесі підготовки сучасних дефектологічних кадрів загалом і вихователів спеціальних шкіл-інтернатів, зокрема.

ЛІТЕРАТУРА

1. Б е х І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання. – К. : ІЗМН МО України, 1998.
2. Б о р и ш е в с ь к и й М. Й. Проблеми гуманізації виховного процесу: соціально-психологічний аспект // Інформ. бюлетень АПН України, 1993. – № 3 – 4. – С. 3 – 10.
3. К и р и ч у к О. В. Концепція виховання підростаючих поколінь суверенної України // Рідна школа. – 1991. – № 5. – С. 3 – 10.
4. С у х о м л и н с к и й В. А. О воспитании. – М. : Педагогика, 1978.
5. С у х о м л и н с ь к и й В. О. Виховання без покарань // Вибр. твори : в 5 т. – К. : Вища школа, 1980. – С. 343 – 347.
6. С и н ь о в В. М., П о м е т у н О. І., К р и в у ш а В. І., С у п р у н М. О. Основи теорії виховання: навч. посіб. / За ред. В. М. Синьова. – К. : РВВ КІВС, 2000.

REFERENCES

1. B e k h I. D. Personality- oriented education. – Kiev, IZMNH MO Ukraine, 1998.
2. B o r y s h e v s k i i M. Y. Inform. Biuletten APN Ukraine, 1993, issue. 3 – 4. – P. 3 – 10
3. K y r y c h u k O. V. Ridna shkola, 1991, issue. 5. – P. 3 – 10.
4. S u k h o m l y n s k y i V. A. The education, Moscow, Pedagogika, 1978.
5. S u k h o m l y n s k y i V. A. Education without punishment, Kiev, High School, 1980. – P. 343 – 347.
6. S y n o v V. M., P o m e t u n O. I., K r y v u s h a V. I., S u p r u n M. O. Basics of the theory of education, Kiev, RVV KIVS, 2000.